

РУХЛИВА ГРА В КОРЕКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ З ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стахова Л. Л.

ВСТУП

Одним із ефективних та природних засобів впливу на розвиток дитини дошкільного віку є гра. Серед різноманіття ігрових форм особливе місце займають рухливі ігри, які поєднують у собі фізичну активність, емоційну задоволення та можливість для розвитку різних психічних процесів, у тому числі й мовлення.

Регулярні рухливі ігри сприяють зміцненню серцевого м'яза, підвищують його витривалість та знижують ризик розвитку серцево-судинних захворювань у майбутньому. Під час бігу, стрибків та інших активних дій легені працюють інтенсивніше, збільшується їхній об'єм та покращується вентиляція, що сприяє кращому насиченню крові киснем та загальному зміцненню дихальної системи. Навантаження під час бігу, стрибків та лазіння стимулюють ріст кісткової тканини, роблячи її міцнішою та запобігаючи розвитку остеопорузу в майбутньому. Регулярна фізична активність, яку забезпечують рухливі ігри, позитивно впливає на імунну систему, підвищуючи опірність організму до різних інфекцій та захворювань, допомагає запобігти розвитку ожиріння та пов'язаних з ним проблем зі здоров'ям, стимулює метаболічні процеси в організмі, сприяючи кращому засвоєнню поживних речовин та виведенню шлаків.

Рухливі ігри є чудовим способом зняти емоційну напругу та стрес. Рухливі ігри є основним засобом формування та вдосконалення базових рухів, таких як ходьба, біг, стрибки, метання, ловіння, лазіння та повзання, сприяють розвитку міжм'язової та внутрішньом'язової координації, розвивають спритність та моторну гнучкість, сприяють розвитку різних груп м'язів та збільшенню фізичної сили, збільшують функціональні можливості організму та підвищують загальну витривалість.

Рухливі ігри володіють значним потенціалом для стимуляції мовленнєвої активності дітей. У процесі гри створюються природні ситуації для спілкування, наслідування мовлення дорослих та однолітків, розуміння інструкцій та вираження власних думок. Емоційна насиченість ігор сприяє кращому запам'ятовуванню мовного та мовленнєвого матеріалу, а рухова активність позитивно впливає на

загальний розвиток дитини, що опосередковано позначається і на становленні мовленнєвої функції.

Незважаючи на визнану ефективність використання рухливих ігор у роботі з дітьми дошкільного віку, питання їхнього цілеспрямованого застосування в корекційному процесі з подолання порушень мовлення потребує подальшого теоретичного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій.

1. Рухлива гра в системі розвитку рухів

З самого моменту народження та протягом усього дитинства фізичний і психічний, зокрема мовленнєвий, розвиток людини є нерозривною єдністю. Гармонійний розвиток психіки та фізичного стану досягається завдяки достатній руховій активності, характерній для здорових дітей. Активні рухи у дошкільному віці покращують кровообіг, стимулюють роботу внутрішніх органів, оптимізують обмін речовин, сприяють розвитку мислення та мовлення.

Належний рівень розвитку мовлення є ключовим фактором для гармонійного розвитку дошкільника. Розвиток мовлення є важливим показником повноцінного нервово-психічного розвитку дитини, який оцінюється педіатром. Порушення мовлення можуть негативно впливати на психічне здоров'я дитини, тому своєчасна допомога у подоланні цих порушень є необхідною для забезпечення її всебічного розвитку.

Наразі спостерігається тенденція до зростання мовленнєвих патологій, що зумовлено різними біологічними та соціальними факторами. Крім того, як у дорослих, так і у дітей, відмічається недостатня рухова активність, що призводить до гіпокінезії. Гіпокінезія може спричинити серйозні негативні зміни в організмі, особливо в дитячому. Потреба в рухах є однією з ключових характеристик розвитку дошкільника і відіграє важливу роль у формуванні його фізичних якостей¹. Тому пріоритетними завданнями для є збереження та зміцнення здоров'я дітей, стимулювання їх рухової активності та розвиток вищих психічних функцій.

Рухлива активність – біологічна необхідність організму, вона має бути цілеспрямованою, відповідати віку дитини, досвіду, його інтересам, бажанням, функціональним можливостям організму.

Внаслідок недостатньої рухової активності в організмі людини порушуються нервово-рефлекторні зв'язки, що призводить до розладу

¹ Залізник А. Рухлива гра як засіб формування фізичних якостей у дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 1(9). С. 65-71.

регуляції діяльності серцево-судинної та інших систем, порушення обміну речовин та розвитку дегенеративних захворювань.

Важливе значення рухової активності пояснюється тим, що вона позитивно впливає на всі системи організму і потрібна кожній людині. Систематичні тренування роблять організм більш пристосованим до умов довкілля. Під впливом м'язових навантажень збільшується частота серцебиття, м'яз серця скорочується сильніше, підвищується артеріальний тиск. Це веде до функціонального вдосконалення системи кровообігу. А інтенсивне повне розправлення легень ліквідує у них застійні явища і є профілактикою можливих захворювань.

У процесі оволодіння фізичними вправами дитина вчиться не тільки керувати своїми рухами, ґрунтуючись на м'язових відчуттях, але також вчиться аналізувати свої враження та відчуття, порівнювати їх та поєднувати в єдині уявлення та поняття.

Роль рухів у розвиток психіки та інтелекту надзвичайно велика. Від м'язів, що працюють, імпульси постійно надходять в мозок, стимулюючи центральну нервову систему і тим самим сприяючи її розвитку. Чим більш тонкі рухи доводиться здійснювати дитині і що вищого рівня координації рухів вона досягає, тим успішніше йде процес його психічного розвитку. Двигуна активність дитини не тільки сприяє зростанню м'язової сили як такої, а й збільшує енергетичні резерви організму. Вченими встановлено пряму залежність між рівнем рухової активності дітей та їх словниковим запасом, розвитком мови, мисленням.

Для ефективного подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку важливим є створення раціонально організованого корекційно-розвиткового процесу, ключовим елементом якого є використання рухливих ігор. Цей підхід ґрунтується на фундаментальному взаємозв'язку між пізнанням, мовленням та руховою активністю, що був підтверджений численними дослідженнями.

В процесі рухливих ігор та вправ дитина не лише отримує фізичне задоволення, але й активно пізнає навколишній світ. Вона досліджує простір, властивості предметів, взаємодію з іншими дітьми, що сприяє розвитку її когнітивних функцій. Окрім того, рухливі ігри допомагають дитині краще усвідомити власне тіло, його можливості та межі. Вона вчиться координувати свої рухи, розвиває дрібну та велику моторику, що, в свою чергу, позитивно впливає на розвиток мовлення.

Науковці давно встановили тісний зв'язок між мовленнєвими та руховими аналізаторами. Ці аналізатори розташовані в різних ділянках мозку, але вони тісно взаємодіють між собою, обмінюючись інформацією. Рухова активність стимулює роботу мовленнєвих

центрів, покращує кровообіг мозку та сприяє формуванню нових нейронних зв'язків. Таким чином, рухливі ігри створюють сприятливі умови для розвитку мовлення дитини.

Взаємодія форми мовлення з характером руху також є важливим аспектом. Ритмічні рухи, такі як стрибки, ходьба під музику, плескання в долоні, сприяють розвитку ритмічної організації мовлення, покращують дикцію та інтонацію. Ігри, що супроводжуються словами, віршами, піснями, допомагають дитині збагатити словниковий запас, розвинути граматичну будову мовлення та зв'язне мовлення. Наприклад, під час гри «Гуси-гуси» діти не тільки бігають та імітують рухи гусей, але й промовляють слова, що сприяє розвитку їх мовленнєвих навичок.

Саме тому використання рухливих ігор у корекційно-розвитковому процесі є надзвичайно ефективним методом подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Цей підхід дозволяє комплексно впливати на розвиток дитини, стимулюючи як її фізичний, так і психічний та мовленнєвий розвиток.

Дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для використання рухливих ігор різної спрямованості у процесі корекційно-розвиткової роботи. Рухливі ігри є ефективним засобом удосконалення фізичних якостей дитини та комплексного психічного розвитку. Роль ігрової діяльності в дитячому віці та її вплив на процес корекції наявних порушень мовлення досліджують Х. Сайко та Ю. Шаблінська². Використовувати рухливі ігри, що спрямовані на формування зв'язного мовлення, удосконалення граматичної будови мовлення, активізацію словника, виховання звукової культури мовлення і навчання грамоти пропонують О. Коваленко³ та Л. Стахова⁴. Окремі аспекти використання українських народних рухливих ігор у навчанні дітей дошкільного віку висвітлені в працях В. М. Верховинця, В. Т. Скуратівського, О. П. Усової, О. Ю. Яницької та ін.

Значення рухової активності для розвитку психіки та інтелекту є суттєвим. Постійна аферентна імпульсація від працюючих м'язів до центральної нервової системи (ЦНС) забезпечує її стимуляцію та сприяє розвитку. Встановлено кореляцію між складністю та точністю рухів, досягнутим рівнем координації та успішністю психічного

² Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. 2017. №3 (43)

³ Коваленко О. М. Мовленнєві ігри для дошкільників. Навчасмо в русі. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 239

⁴ Стахова Л. Л. Рухлива гра як засіб корекції порушень мовлення на логопедичних заняттях. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. № 61.

розвитку. Зокрема, дослідження демонструють пряму залежність між рівнем рухової активності, що сприяє розвитку м'язової сили та підвищенню енергетичного потенціалу організму, та розвитком когнітивних функцій, включаючи мовлення та мислення. Біохімічні процеси, що активізуються під час рухової діяльності, зокрема підвищений синтез біологічно активних сполук, позитивно впливають на якість сну, емоційний стан та підвищують розумову та фізичну працездатність.

Саме під час рухливої гри у дітей і проявляються різні рухові якості (швидкість, спритність, гнучкість, витривалість, сила). Звернімо увагу на те, що у дітей дошкільного віку необхідно розвивати ті фізичні якості, які найбільш активно розвиваються у даному віці (швидкість, спритність, гнучкість, витривалість, сила)⁵. Рухливі ігри дозволяють на високому емоційному рівні ефективно вирішувати розвивальні, навчальні, виховні та корекційні завдання.

Рухлива гра як засіб всебічного розвитку дитини має цілу низку якостей, серед яких найважливішим є її висока емоційність: це задоволення від м'язової роботи у грі, від можливості дружнього спілкування в колективі, від почуття бадьорості та енергії, від досягнення поставленої мети. Під час рухливої гри здійснюється комплексний вплив на нервову систему і моторику, що в свою чергу позитивно впливає на мовленнєвий розвиток дитини.

Т. Поніманська підкреслює, що рухлива гра є особливим видом ігрової діяльності, де рухова активність відіграє ключову роль. Це не просто набір хаотичних рухів, а цілеспрямовані дії, що мають сюжетну основу та підпорядковуються певним правилам⁶. Рухливі ігри, як правило, не вимагають від учасників спеціальної підготовки, одна й та ж рухлива гра може проводитися у різноманітних умовах, з більшим чи меншим числом учасників, за різними правилами, з використанням різного обладнання.

Рухливі ігри мають значний позитивний вплив на фізичний та психоемоційний розвиток дитини. Під час гри формуються такі важливі якості, як витримка, самоконтроль та адекватне сприйняття невдач. Правильно організовані рухливі ігри сприяють зміцненню кістково-м'язової системи, формуванню правильної постави, активізації серцево-судинної та дихальної систем, покращенню кровообігу та обміну речовин. Важливо забезпечити оптимальне фізичне навантаження, уникаючи надмірної м'язової напруги та тривалих

⁵ Залізник А. Рухлива гра як засіб формування фізичних якостей у дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 1(9) С. 65-71.

⁶ Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.

затримок дихання. Створення позитивної емоційної атмосфери під час гри, з помірним навантаженням на пам'ять та увагу, сприяє гармонійному розвитку нервової системи.

У педагогічній та психологічній науці високо оцінюється роль різноманітних рухливих ігор у процесі виховання дітей. Так, С. Русова, аналізуючи педагогічний потенціал народних ігор, відзначала їхню органічну навчальну спрямованість, вказуючи на відсутність у них елементів дидактичного тиску⁷. В. Скуратівський розглядав народні ігри як засіб історичного пізнання, формування патріотичних почуттів та розвитку когнітивних здібностей, визначаючи їх не лише як форму організації дозвілля, але й як початковий етап засвоєння наукових знань⁸. А. С. Макаренко у своїй педагогічній системі надавав значної уваги питанням фізичного та естетичного виховання, виходячи з необхідності формування здорового, свідомого та енергійного покоління, здатного до активної суспільної діяльності. У практичній діяльності педагога широко застосовувалися різноманітні засоби фізичного виховання, включаючи ігри, прогулянки, гімнастичні вправи, спорт та трудову діяльність, при цьому підкреслювалася важливість задоволення природної потреби дитини в грі та її інтеграції в усі аспекти дитячого життя⁹.

Рухлива гра виступає не просто як приємне проведення часу для дитини, а як **глибинна, природжена та абсолютно фундаментальна біологічна потреба**, що корениться в самій природі дитячого організму, який активно зростає та розвивається. Задоволення цієї життєво важливої потреби перебуває у прямій та нерозривній залежності від ступеня зрілості та гармонійного функціонування всіх **структур та систем дитячого організму**, починаючи від опорно-рухового апарату і закінчуючи нервовою та серцево-судинною системами.

Особливо важливо наголосити на тому, що **грамотно організована та систематична рухова діяльність у ранньому та дошкільному віці закладає міцний та незамінний фундамент для повноцінної та здорової життєдіяльності людини в її зрілому віці**. Цей період є критично важливим, оскільки саме в цей час формуються основні рухові навички, зміцнюється тіло, розвивається координація та

⁷ Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 127 с.

⁸ В. Скуратівський. Берегиня: художні оповіді, новели. Київ: Радянський письменник, 1987.

⁹ З. Сидорак. Теорія і практика фізичного виховання у педагогічній спадщині Антона Макаренка. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С.271-277.

витривалість, що безпосередньо впливає на майбутнє фізичне та психічне благополуччя.

Більше того, активна рухова діяльність виступає не просто як засіб фізичного розвитку, а є **ключовою умовою для всебічного становлення та постійного вдосконалення дитини як унікальної біологічної істоти**, сприяючи оптимальному функціонуванню всіх її органів і систем. Водночас, рухливі ігри мають величезне значення для соціалізації дитини, її адаптації до навколишнього світу, навчання взаємодії з однолітками та дорослими, розвитку комунікативних навичок та емоційного інтелекту, що робить її повноцінним та **активним членом суспільства**, здатним до співпраці, ініціативи та самовираження. Таким чином, ігнорування потреби дитини в рухливій грі може мати далекосяжні негативні наслідки для її фізичного, психічного та соціального розвитку¹⁰.

Впровадження рухливої гри в логопедичну практику є перспективним напрямом, що оптимізує корекційно-розвитковий процес у дітей з мовленнєвими порушеннями. Інтеграція моторної та когнітивної діяльності в умовах гри сприяє активації нейрофізіологічних механізмів, що забезпечують розвиток мовленнєвих функцій, та є важливим доповненням до традиційних логопедичних методик.¹¹.

Види рухливих ігор

Існує кілька підходів до класифікації рухливих ігор, залежно від критеріїв, які беруться за основу. Ігри класифікуються за складністю, руховим змістом, ступенем фізичного навантаження, використанням приладдя та снарядів, з переважного формування фізичних якостей.

1. За ступенем самостійності дітей.

Організовані (або керовані) ігри. Ці ігри проводяться під керівництвом дорослого (педагога), який пояснює правила, стежить за їх виконанням, регулює ігрову діяльність та підводить підсумки.

Самостійні ігри. Діти організовують ці ігри самі, обирають сюжет, розподіляють ролі, встановлюють правила (часто імпровізовані) та самостійно контролюють процес гри.

2. За основним видом рухів.

Ігри з бігом: «Квач», «Перегони», «Естафети» тощо.

Ігри зі стрибками: «Класики», «Зайці в городі», стрибки через скакалку.

¹⁰ Вільчковський Є. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.

¹¹ Лещій Н.П. Застосування рухливих ігор на логопедичних заняттях як засобу корекції мовлення з дітьми старшого дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 62. Том 1. 2023. С. 67-70

Ігри з метанням та ловлею: «Влучно в ціль», «Вибий кеглі», «Їстівне – неїстівне».

Ігри з лазінням та повзанням: «Мишоловка», «Гусениця».

Ігри на рівновагу: «Струмочок», ходьба по колоді.

3. За інтенсивністю фізичного навантаження.

Ігри малої рухливості: «Тихо-голосно», «Заборонений рух», «Карлики і велетні», «Тиша»,

Ігри середньої рухливості: більшість сюжетних ігор, естафети з нескладними завданнями.

Ігри високої рухливості: ігри з бігом на швидкість, тривалими стрибками, активними переміщеннями.

4. За кількістю учасників.

Індивідуальні ігри: зустрічаються рідко, але можуть бути спрямовані на розвиток певних рухових навичок.

Групові ігри: найпоширеніший вид, в яких бере участь невелика або велика кількість дітей.

Командні ігри: ігри з одночасною участю всіх гравців та за участю гравців по черзі (естафети? «Гопак», «Всі до своїх прапорців»); ігри, в яких гравці не вступають у боротьбу з суперником та ігри, в яких гравці ведуть активну боротьбу з суперником;

5. За наявністю сюжету та правил.

Сюжетні ігри: ігри, які мають певний сюжет, ролі та ігрові дії, що відображають реальне або казкове життя («Магазин», «Лікарня»).

Ігри з правилами: ігри, в яких чітко визначені правила, обов'язкові для всіх учасників («Квач», «Світлофор»).

Елементарні ігри (забави): прості рухові дії, що повторюються, часто з використанням віршиків або потішок («Сорока-ворона», «Кую, кую чобіток», «Гуси-лебеді»).

6. За використанням обладнання.

Ігри без обладнання: «Хованки», «Квач», «Морська фігура»

Ігри з простим обладнанням (м'ячі, скакалки, обручі, кеглі).

Ігри зі складним обладнанням: спортивні лабіринти, гімнастичні мати, шведські стінки, гірки.

7. За історико-етнографічним принципом.

Народні ігри: ігри, що виникли в певній етнічній групі, передавалися з покоління в покоління, відображають культурні традиції та звичаї («Городки», «Коза-дереза»).

Сучасні рухливі ігри: ігри, що з'явилися відносно недавно, часто адаптовані з інших видів діяльності.

8. За переважаючим розвитком фізичних якостей.

Ігри для розвитку швидкості: «День і ніч», «Захисники фортеці», «Останній вибуває».

Ігри для розвитку сили: «Гопак», «Човник», «Силачі».

Ігри для розвитку спритності («Квач зі стрічками», «Море хвилюється»).

9. За місцем проведення: на свіжому повітрі, у залі, на воді, на снігу:

10. За спрямованістю рухових дій.

Ігри з бігом: «Ворота», «Всі до своїх прапорців».

Ігри з ходьбою: «Зайчик», «Котики».

Ігри зі стрибками: «У річку, гоп», «Довга лоза»

Ігри з передачею м'яча: «Злови м'яч», «Передай далі».

Ігри з метанням «Снайпери», «Влуч у ціль», «Спритний м'яч»¹².

Ці класифікації не є взаємовиключними, і одна й та сама гра може бути віднесена до кількох категорій одночасно. Наприклад, естафета з м'ячем може бути організованою, командною грою середньої рухливості з метанням та ловлею, а також використовувати просте обладнання.

У наукових працях та в більшості існуючих збірок рухливих ігор класифікація базується на домінантній формі рухової діяльності, включаючи біг, стрибки, метання, лазіння та інші.

К. Гросс створив «теорію вправ», яка стала основою для першої класифікації ігор, що базувалася на біологічних засадах. За цією теорією, усі ігри поділяються на два типи:

– ігри звичайних функцій (або експериментальні ігри): до цієї категорії належать ігри, що включають сенсорні, рухові, емоційні, вольові та інтелектуальні вправи (на думку Гросса, фізіологічною основою цих ігор є вроджені інстинкти, які забезпечують злагоджену роботу організму та визначають зміст цих ігор);

– ігри спеціальних функцій (або спеціальні ігри): ця група включає значну кількість ігор, спрямованих на розвиток окремих здібностей, необхідних для різних сфер життя, таких як суспільна та сімейна (ці ігри класифікуються відповідно до інстинктів, які проявляються та вдосконалюються у дітей під час гри)¹³.

А. Богуш пропонує класифікацію рухливих ігор, беручи до уваги їхній змістовий компонент та організаційну структуру. Згідно з цим підходом, виокремлюються ігри, що характеризуються наявністю сюжетної лінії, розподілених між учасниками ролей та системи правил, безпосередньо зумовлених сюжетом. На противагу цьому, існують ігри, позбавлені сюжету та ролювої структури, де основний акцент робиться

¹² Карасевич С. А., Карасевич М. П. Рухливі ігри та ігрові вправи: навчальний посібник. Умань: Видавець «Сочінський М. М.». 2019. 46 с.

¹³ Пасічник В., Пітин М. Проблема класифікації ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації* : зб. наук. праць. 206. № 2. С. 319-326.

на виконанні певних рухових завдань, регламентованих правилами, які визначають порядок, темп та рівень спритності їх реалізації¹⁴.

А. Степаненкова класифікує всі рухливі ігрові діяльності, призначені для дітей дошкільного віку, на дві фундаментальні категорії. До першої категорії належать рухливі ігри, які мають чітко визначені правила. Ці ігри відрізняються широким спектром змістовного наповнення, специфікою організації дитячої групи, різним рівнем складності встановлених правил, а також особливими характеристиками рухових завдань, що можуть бути сюжетними, безсюжетними або мати розважальний характер. Друга категорія включає спортивні ігри, такі як городки, бадмінтон, баскетбол, настільний теніс, футбол і хокей, які були спеціально пристосовані для використання дітьми дошкільного віку шляхом спрощення існуючих правил¹⁵.

2. Використання рухливих ігор у процесі корекційно-розвиткової роботи з подолання порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку як засобу підвищення їх рухової активності

Обґрунтування використання рухливих ігор у контексті розвитку мовлення полягає у встановленому наукою кореляційному зв'язку між когнітивними процесами, мовленнєвою функцією та моторикою. Залучення дошкільників до рухливих ігор та вправ сприяє засвоєнню ними знань про оточуючий світ, усвідомленню власної тілесності та її потенційних можливостей, а також удосконаленню сенсорних систем.

Рухливі ігри, що передбачають використання основних природних рухів без значного фізичного чи психічного навантаження, сприяють формуванню морально-вольових якостей особистості та є обов'язковим компонентом фізичного виховання дітей, зокрема дошкільного та молодшого шкільного віку. Даний вид ігрової діяльності активно інтегрується в освітній процес з метою досягнення визначених виховних та навчальних завдань.

Рухливі ігри, що супроводжуються відповідними діями та рухами, забезпечують одночасне задоволення потреби дошкільників у руховій активності та реалізацію дидактичних цілей, сприяють зниженню психоемоційної напруги, підвищенню рівня працездатності та оптимізації процесу засвоєння знань.

Учитель-логопед, який працює з дітьми дошкільного віку, має ретельно продумувати структуру кожного заняття. Ключовим завданням є створення такого навчального процесу, який би викликав

¹⁴ Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Київ. 2008. 256 с.

¹⁵ Ігрові технології в логопедичній роботі. URL: <https://naurok.com.ua/igrovi-tehnologiy-logopedichniy-roboti-188876.html>

ширий інтерес у дітей, але при цьому зберігав свою освітню цінність, не перетворюючись на безцілну розвагу. Важливо, щоб педагогічні методи були не просто ефективними візуально, а дійсно ефективними у досягненні корекційних цілей. Підхід «навчання через гру» є оптимальним для цього віку, проте слід чітко розрізняти навчання в ігровій формі та безцільне ігрове проведення часу.

Маленькі діти за своєю природою є активними дослідниками, чия діяльність переважно виражається через рухи та фізичні дії. В цьому контексті, рухливі ігри, що супроводжуються певними завданнями та рухами, стають незамінним інструментом. Вони дозволяють одночасно задовольнити природну потребу дошкільників у фізичній активності та ефективно реалізувати навчальні завдання логопедичного спрямування. Крім того, такі ігри допомагають зняти емоційне та фізичне напруження, що позитивно впливає на підвищення загальної працездатності дитини та покращує якість засвоєння нових знань.

Рухлива гра або рухлива вправа є одним з найулюбленіших видів діяльності дітей дошкільного віку. В процесі такої ігрової взаємодії діти не лише називають свої дії та усвідомлюють їхнє значення через словесний супровід, але й отримують можливість вільно висловлювати власні думки, переживання та емоції. Рухлива гра, подібно до будь-якої іншої дидактичної гри, розробляється з чітко визначеною метою, спрямованою на досягнення конкретних завдань виховання та навчання. Включення рухливих ігор до структури логопедичного заняття є ефективним способом підвищення рівня уваги та зосередженості дітей, сприяє зняттю втоми та напруги, а також забезпечує плавний перехід між різними видами навчальної діяльності, підтримуючи таким чином високий рівень зацікавленості та продуктивності протягом усього заняття.

У процесі корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають порушення мовлення, рухливі ігри відіграють важливу роль у комплексному розвитку дитини. Вони не лише сприяють розвитку та нормалізації різноманітних моторних функцій, таких як координація рухів, дрібна та загальна моторика, але й ефективно формують важливу навичку наслідування рухів та дій, що є фундаментом для багатьох інших видів діяльності. Крім того, рухливі ігри допомагають у виробленні необхідних ігрових навичок, навчаючи дітей взаємодіяти, дотримуватися правил та проявляти ініціативу. Залучення до рухливих ігор також дозволяє значно підвищити загальну активність дітей на занятті, стимулювати їхню пізнавальну діяльність та розкрити творчі здібності, заохочуючи до самостійного пошуку та експериментування.

Ефективність рухливих ігор дозволяє використовувати їх на кожному етапі логопедичного заняття. На початку заняття вдало

підібрана рухлива гра допомагає організувати дітей, створити позитивний емоційний настрій та зацікавити майбутньою діяльністю. В середині заняття рухливі ігри можуть бути використані для підведення дітей до засвоєння нової теми, для повторення та закріплення вже отриманих знань у більш динамічній та захопливій формі. Наприкінці заняття рухлива гра може мати пошуковий або підсумковий характер, спонукаючи дітей до застосування отриманих знань у нових ігрових ситуаціях та сприяючи розвитку їхньої самостійності та ініціативи.

Рухливі ігри є цінним інструментом у корекційно-розвитковому процесі, маючи подвійне призначення: вони можуть ефективно використовуватися як частина заняття для закріплення вже вивченого матеріалу, а також як динамічні фізкультурні хвилинки, що допомагають зняти втому та підтримувати активність дітей. Однією з ключових переваг рухливих ігор є їхня універсальність – практично будь-яку з них можна творчо адаптувати до конкретної лексичної або граматичної теми, а також до завдань, спрямованих на формування фонетико-фонематичних процесів. Це робить їх незамінним елементом у спільній діяльності педагога з дитиною, дозволяючи поєднувати рухову активність з мовленнєвим розвитком.

Однією з ключових передумов ефективності корекційних заходів та навчального процесу в контексті рухливої гри є глибока та непідробна зацікавленість дітей. З цієї причини є вкрай необхідним, щоб усі ігрові заняття відбувалися в динамічній, емоційно збагаченій та невимушеній обстановці. У процесі підготовки та проведення рухливої гри педагог ясно та зрозуміло доносить до дітей ігрову ціль, надає вичерпне пояснення існуючих правил гри, демонструє необхідний інвентар та детально роз'яснює порядок виконання ігрових дій. Для забезпечення різноманітності ігрового процесу та постійного підтримання зацікавленості учасників у подібних іграх, активно застосовується широкий спектр різноманітних предметів та атрибутів: кольорові кубики, гнучкі обручі, стійкі кеглі, улюблені іграшки, реальні побутові предмети, природні матеріали, наочні предметні картинки, елементи конструктора тощо. Будь-яка ігрова ситуація передбачає наявність у кожного учасника певного рівня комунікативних здібностей, активно стимулює сенсорний та когнітивний розвиток, зокрема, сприяє покращенню гостроти зорового сприйняття, формує здатність до створення виразних образних уявлень, а також сприяє опануванню навичок аналітичного мислення.

Корекційно-розвиткова спрямованість рухливої гри у навчальному процесі визначається низкою ключових факторів, які педагог враховує при її плануванні та проведенні. До цих чинників належать:

1) мета проведення рухливої гри (якого конкретного навчального чи корекційного результату прагне досягти педагог за допомогою цієї гри; мета може варіюватися від закріплення певних знань чи навичок до розвитку конкретних фізичних або когнітивних якостей);

2) завдання гри (які кроки або дії в рамках гри допоможуть досягти поставленої мети; завдання можуть бути спрямовані на розвиток мовлення, уваги, пам'яті, координації рухів, соціальної взаємодії тощо);

3) спрямованість гри (на які саме аспекти розвитку дитини орієнтована гра – розвиток мовленнєвих навичок, сенсорних відчуттів, дрібної моторики, емоційно-вольової сфери тощо; чітка спрямованість допомагає сфокусувати педагогічні зусилля);

4) методичні прийоми, за допомогою яких дитина опановує рухливу гру (які педагогічні стратегії та техніки використовує педагог, щоб допомогти дитині зрозуміти правила гри, засвоїти необхідні рухові дії та отримати максимальну користь від участі, це можуть бути пояснення, демонстрація, заохочення, індивідуальна підтримка тощо);

5) способи організації рухливої гри (як саме організовано ігровий простір, як розподілені ролі між учасниками, як забезпечується безпека та комфорт під час гри; організація гри має сприяти активній участі кожної дитини та досягненню поставлених завдань);

6) зміст гри, рухові дії, правила (що саме становить основу гри, які конкретні рухові дії виконують діти, які правила регулюють ігровий процес; зміст гри має бути цікавим, зрозумілим та відповідати віковим особливостям і навчальним цілям);

7) очікувані результати гри (які зміни в знаннях, уміннях, навичках або поведінці дітей очікує педагог після проведення гри; чітке розуміння очікуваних результатів допомагає оцінити ефективність використання рухливої гри та спланувати подальшу корекційно-розвиткову роботу)¹⁶. Врахування цих взаємопов'язаних чинників дозволяє педагогу цілеспрямовано використовувати рухливі ігри як ефективний інструмент корекції та розвитку дітей.

Слід підкреслити, що кожна рухлива гра характеризується певною внутрішньою організацією, яка включає в себе: змістове наповнення, конкретні завдання, сюжетну лінію (яка відсутня в іграх без сюжету), встановлені правила та передбачені ігрові дії. Отже, провівши аналіз сутності рухливої гри, можна констатувати наявність у ній таких характерних ознак, як:

- образність сприйняття;
- рухові акти, які регламентуються визначеними правилами;

¹⁶ Бобренко І. Рухливі ігри як засіб інтенсифікації розвитку просторового орієнтування старших дошкільників із порушенням розумового розвитку . *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 3. С. 58-64.

- прояв власної ініціативи;
- виконання певних ролей відповідно до розгортання сюжету¹⁷.

Розглядаючи організацію рухливих ігор для дітей дошкільного віку, які мають порушення мовленнєвого розвитку, доцільно керуватися наступними принципами:

- 1) рухлива ігрова діяльність повинна викликати у дітей відчуття радості, задоволення та позитивні емоційні переживання;
- 2) характерні особливості та змістове наповнення рухливої гри мають відрізнятися різноманітністю;
- 3) під час проведення рухливої гри важливо спрямовувати зусилля на те, щоб дошкільнята досягли поставленої ігрової мети;
- 4) необхідно завчасно ознайомити дітей з окремими складовими рухливої гри та проводити тренування у виконанні тих рухів, які викликали у них складнощі.

Варто наголосити на тому факті, що діти відчувають особливу прихильність до рухливих ігор, і саме тому вони позитивно сприймають застосування рухових елементів та дій у навчальному процесі. Застосування рухливих ігор у рамках корекційних логопедичних занять, поряд із нормалізацією моторної функції, сприяє вирішенню цілого комплексу важливих завдань, серед яких:

- 1) оздоровчі завдання:
 - забезпечення гармонійного розвитку морфологічних ознак та фізіологічних функцій організму;
 - сприяння формуванню правильного положення тіла;
 - зміцнення загального стану організму;
 - підвищення рівня працездатності;
 - формування необхідних рухових умінь та навичок;
- 2) виховні завдання:
 - сприяння розвитку моральних та волевих якостей у дітей;
 - формування позитивних рис особистості;
 - виховання почуття колективної взаємодії та співпраці;
- 3) навчальні завдання:
 - формування та вдосконалення здатності діяти відповідно до вказівок логопеда;
 - навчання дотримання встановлених правил у різних видах діяльності;
 - стимулювання прояву активності та самостійності;
 - розширення спектру ігрових умінь та навичок;
- 4) корекційно-розвиткові:

¹⁷ Залізняк А. Рухлива гра як засіб формування фізичних якостей у дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 1(9). С. 65-71.

- сприяння розвитку моторної сфери, як загальної, так і дрібної моторики;
- удосконалення спритності, сили, координації рухів та здатності до переключення між різними рухами;
- стимулювання розвитку слухової уваги, пам'яті та сприймання;
- вдосконалення просодичних характеристик мовлення;
- сприяння розвитку мовленнєвої функції;
- розвиток відчуття ритму;
- пробудження у дитини внутрішнього прагнення до активної участі в корекційно-розвитковому процесі;
- сприяння підвищенню рівня пізнавальної активності та працездатності дітей;
- активізація процесів сприйняття, уваги та запам'ятовування;
- забезпечення збільшення обсягу корекційного впливу.

3. Каталог рухливих ігор

ГРА «ЛОГОТВІСТЕР»

МЕТА: розвиток уважності, координації рухів, мислення, швидкості реакції, накопичення сенсорного досвіду, закріплення правильної вимови звуків, співвіднесення кольору предмета з кольором як абстрактним поняттям.

ОБЛАДНАННЯ: килимок для твістеру.

ХІД ГРИ: логопед називає предмети, дитина має пригадати колір предмета та стати на відповідний колір на килимку для твістеру.

ГРА «ЧАРІВНИЙ КУБИК»

МЕТА: розвиток уважності, координації рухів, мислення, швидкості реакції, накопичення сенсорного досвіду, закріплення правильної вимови звуків.

ОБЛАДНАННЯ: предметні картинки, кубик для настільних ігор.

ХІД ГРИ: на підлозі викладені картинки, слова-назви яких містять певний звук (наприклад звук «л»); логопед пропонує дитині кидати кубик та назвати ту картинку, на якій кубик зупиниться.

ГРА «ПИЛЬНИЙ ГОСПОДАР»

МЕТА: розвиток уважності, координації рухів, мислення, швидкості реакції, накопичення сенсорного досвіду, закріплення правильної вимови звуків, тренування навичок класифікації предметів за ознакою, тренування навичок усної розповіді.

ОБЛАДНАННЯ: сенсорні килимки, кошики, іграшки фрукти та овочі.

ХІД ГРИ: на підлозі вистелена доріжка з сенсорних килимків, по обидва боки від неї розкидані іграшки фруктів та овочів; логопеда

пропонує дитині зібрати та розсортувати урожай на дві групи «фрукти» та «овочі», свої дії пояснити.

ГРА «ДОРІЖКИ РОЗВАЖАЙКИ»

МЕТА: розвиток уважності, координації рухів, мислення, швидкості реакції, накопичення сенсорного досвіду, вивчення просторових понять та закріплення слів на їх позначення (ліво-право, вперед-назад)

ОБЛАДНАННЯ: сенсорні доріжки

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині пройти доріжкою зі слідами, при цьому необхідно правильно розташовувати ноги відповідно малюнку на килимку; дії дитина має озвучувати словами «вліво»-«вправо», «вперед»-«назад» відповідно до заданого напрямку малюнку килимка та направлення ніжок.

ГРА «ЗАБОРОНЕНИЙ РУХ»

МЕТА: розвиток уважності, координації рухів, мислення, швидкості реакції.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям створити коло та, йдучи по ньому, повторювати всі рухи за педагогом, окрім одного «забороненого», наприклад: «Руки вгору!». Той, хто виконує «заборонений рух», стає в кінець колони.

ГРА «ДЕНЬ І НІЧ»

МЕТА: розвиток спритності, швидкості та уваги, розвиток слухового сприймання та слухової уваги

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям уважно слухати слова, які він промовлятиме та на слово «день» діти мають бігати, а на слово «ніч» діти завмирають на місці; хто поворушиться вибуває з гри.

ГРА «КОЛЬОРОВИЙ СЕМАФОР»

МЕТА: розвиток швидкості, спритності, уваги, активізації мовлення.

ОБЛАДНАННЯ: макет кольорового семафору.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям познайомитися з «кольоровим семафором», стати з одного боку майданчика за накресленою лінією; з іншого боку майданчика теж накреслена лінія, відстань між цими лініями – це територія «кольорового семафора»; «семафор» подає будь-який кольоровий сигнал, діти мають назвати предмети відповідного кольору та пройти на протилежну сторону; якщо дитина не називає предмет, вона має пробігти так, щоб «семафор» його не впіймав.

ГРА «СЛУХАЙ СИГНАЛ»

МЕТА: розвиток уваги, швидкості реакції, швидкості рухів, слухового сприймання.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям йти в колоні по-одному; ведучий подає заздалегідь обумовлені звукові сигнали, наприклад, плескання в

долоні; коли ведучий плескає в долоні один раз, то діти біжать, коли плескає два рази – діти присідають, коли три – діти стрибають.

ГРА «КОЛЬОРОВІ ДОЛОНЬКИ»

МЕТА: розвиток фонематичного слуху, зорового сприймання, дрібної моторики.

ОБЛАДНАННЯ: скляна дошка, мисочки з фарбою, вологі серветки, клейонка.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям опустити долоньки в мисочки з зеленою та жовтою фарбами, слухати склади (слова), які він промовляє, та залишати відбитки «зеленої долоньки», коли вони почують слова зі звуком [з], «жовтої долоньки», коли почують слова зі звуком [ж]. Під час роботи з диференціації звуків [з] та [с] діти малюють зеленою та синьою фарбами, [с] та [ч] – синьою та червоною відповідно.

ГРА «ГОРОБЦІ – СТИБУНЦІ»

МЕТА: розвиток швидкості, спритності, швидкості реакції. Слухового сприймання.

ОБЛАДНАННЯ: крейда.

ХІД ГРИ: логопед креслить велике коло (місце, де розсипані «зерна») 5-8 м. у діаметрі; усі гравці, крім одного – ведучого, зображають «горобців» і розташовуються за колом; ведучий – «великий птах» – стає у середину кола; діти – «горобці» стрибають на одній нозі в коло та вистрибують з нього, «великий птах», бігаючи в колі, має торкатися рукою гравців, які знаходяться в колі; дитина, якого торкнувся ведучий, вибуває з гри.

ГРА «БОУЛІНГ»

МЕТА: формування навичок влучати в ціль, розвиток спритності та точності рухів, розвиток зв'язного мовлення.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч та кеглі.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині влучити м'ячем у рядок кеглів, порахувати кількість збитих та скласти речення, кількість слів у якому відповідає кількості збитих кеглів.

ГРА «ЇСТИВНЕ НЕ ЇСТИВНЕ»

МЕТА: розвиток рухових якостей, розвиток загальної та дрібної моторики, розвиток навичок класифікації предметів за ознаками, формування навичок класифікації, розвиток комунікативної діяльності.

ОБЛАДНАННЯ: кошик, іграшки «продукти харчування», іграшки «меблі».

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині зібрати в кошик іграшки-продукти з поміж інших іграшок, свої рішення дитина має пояснити.

ГРА «ПОСТРИБАЙЧИК»

МЕТА: розвиток загальної моторики, формування навичок мовленнєвого синтезу, формування чіткої вимови звуків.

ОБЛАДНАННЯ: батут.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині придумувати слова на заданий звук; дитина має підібрати якомога більше слів на заданий звук; скільки слів називає дитина, стільки разів стрибає на батуті.

ГРА «ЧАРІВНІ БАШТИ»

МЕТА: формування навичок конструювання, розвиток дрібно та загальної моторики, удосконалення навичок звуко-складового аналізу.

ОБЛАДНАННЯ: кубики

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині поділити задане слово на склади, порахувати кількість складів та побудувати з відповідної кількості кубиків башту.

ГРА «ЗВУКОВИЙ ЛАНЦЮЖОК»

МЕТА: розвиток загальної та дрібної моторики, удосконалення навички влучати в ціль, розвиток спритності, удосконалення навичок звукового аналізу та синтезу.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині називати слова на кінцевий звук заданого слова; логопед та дитина кидають один одному м'яч, умовою здійснення кидка є називання слова, що починається на звук, який є кінцевим звуком слова, названого партнером по грі.

ГРА «ЕСТАФЕТА»

МЕТА: розвиток загальної та дрібної моторики, розвиток швидкості та спритності, формування мотивації до мовлення, автоматизація чіткої мови звуків.

ОБЛАДНАННЯ: малюнки-ілюстрації слів зі звуками «з»-«ж», дошка, магнітики.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям збирати картинки, що розташовані на підлозі; одна дитина отримує завдання знайти картинки, в назвах яких є звук «з», інша – звук «ж»; знайшовши вони повинні прикріпити картинку на дошку, у відведене місце для певного звука.

ГРА «ВЛУЧ У КОШИК»

МЕТА: розвиток загальної та дрібної моторики, навички влучати в ціль, розвиток швидкості та спритності, формування мотивації до мовлення, удосконалення навичок звукового аналізу.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч, три кошики.

ХІД ГРИ: логопед пропонує слухати слова з певним звуком та визначати місце заданого звука в слові; дитина має визначити місце звука в слові та закинути м'яч у відповідний кошик «на початку слова», «в середині слова», «в кінці слова».

ГРА «СПІЙМАЙ ЗВУК»

МЕТА: формування навичок звукового аналізу, розвиток загальної моторики, уважності.

ОБЛАДНАННЯ: мішечки.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині ловити мішечки, що він їх кидає, коли дитина чує слово із заданим звуком.

ГРА «ПОВТОРИ»

МЕТА: розвиток мислення, розвиток орієнтування у просторі, формування мотивації до мовлення, формування навички розповідного мовлення.

ОБЛАДНАННЯ: картинки з зображенням дій, різноманітні предмети.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині відтворити дії, які зображені на картинках та пояснити, хто і що там робить.

ГРА «ВИВЧЕННЯ БУКВ»

МЕТА: розвиток уваги, увагу, просторової орієнтації, закріплення зображення букв.

ОБЛАДНАННЯ: картки із зображенням букв.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині зобразити задану букву за допомогою свого тіла.

ГРА «МИШОЛОВКА»

МЕТА: удосконалення навички ходьби та бігу; виховання кмітливості, чесності, формування мовленнєвої активності.

ОБЛАДНАННЯ: маски мишок.

ХІД ГРИ: логопеда пропонує дітям об'єднатися у дві неоднакові підгрупи, менша утворює коло – «мишоловку», а більша – зображує «мишок», які розміщуються за колом; діти, які зображують «мишоловку», беруться за руки і починають ходити по колу праворуч або ліворуч (за умовою) та промовляють слова

Діти, як ці миші надоїли, все погризли, все поїли,

Бережіться, мишенята, доберемось ми до вас!

Мишоловку ми поставимо, переловимо всіх вас.

На останні слова діти зупиняються і піднімають зчеплені руки. «Миші» в цей час починають швидко перебігати через «мишоловку» і вибігати з неї. На слово вихователя «Хлоп!» діти швидко опускають руки, і «мишоловка» закривається. Дітей, які не встигли вибігти з кола, вважають спійманими, і вони стають у коло. Коли «миші» будуть спіймані, гру починають знову. Для «мишоловки» обирають дітей, які зображували «мишей». Вихователь стежить за тим, щоб «миші» перебігають тільки через середину кола, за колом їм бігати не дозволяється. Не можна також підлазити під закриту «мишоловку» (опущені руки) або розривати коло.

ГРА «ЗНАЙДИ БУДИНОК»

МЕТА: розвиток загальної моторики, розвиток фонематичних процесів, закріплення вміння розрізняти на слух звуки [з] та [ж].

ОБЛАДНАННЯ: обручі.

ХІД ГРИ: логопед розкладає на підлозі обручі зеленого та жовтого кольорів; потім педагог пропонує дітям слухати слова, як він називатиме, та знайти і стрибнути в середину зеленого обруча, коли діти почують слово із звуком [з], жовтого – із звуком [ж]. За аналогією можна проводити гру на етапі диференціації інших звуків, змінюючи колір атрибутів ([с] -[ч] – сині та червоні обручі, [с] – [з] – сині та зелені тощо).

ГРА «ЗБИРАЙ КОШИКИ»

МЕТА: розвиток рухової активності, загальної моторики, закріплення уявлень про твердий та м'який звуки [л] та [л'], вміння визначати наявність певного звука в слові.

ОБЛАДНАННЯ: м'які та тверді предмети.

ХІД ГРИ: логопед розкладає на підлозі безліч м'яких (пір'їнки, ватні кульки, рукавички, подушки тощо) та твердих (кубики, камінчики, гудзики тощо) предметів; діти мають слухати слова зі звуками [л] та [л'], які називає дорослий, шукати відповідні предмети (якщо чують слово з твердим звуком – беруть тверді предмети, якщо з м'яким – м'які) та складати їх у кошики – в один кошик діти складають м'які предмети, в інший – тверді.

ГРА «РОЗУМНИЙ М'ЯЧ»

МЕТА: розвиток загальної моторики, формування вміння диференціювати звуки..

ОБЛАДНАННЯ: червоний та зелений м'яч.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям називати слова зі звуком [з], якщо він кидає їм зелений м'яч, зі звуком [ж] – жовтий м'яч.

ГРА «ЖИВІ ЗВУКИ»

МЕТА: розвиток загальної моторики, вміння орієнтуватися в просторі, удосконалення вміння дітей проводити звуковий аналіз слова та синтез звуків.

ХІД ГРИ: логопед дістає з-під ковдри на килимку іграшку, називає її, діти разом з педагогом визначають послідовність звуків у слові-назві іграшки, дорослий розподіляє звуки між дітьми; за сигналом діти шикуються в ряд, знаходячи своє місце, та промовляють слово цілком.

ГРА «Я ЗНАЮ П'ЯТЬ...»

МЕТА: розвиток загальної моторики, збагачення та активізація словника дітей, розвиток почуття ритму.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині стукати м'ячем об підлогу та одночасно називати слова-предмети, що відносяться до однієї групи предметів (меблі, квіти, посуд тощо).

ГРА «СЛОВА-НАВПАКИ»

МЕТА: розвиток загальної моторики, збагачення та активізація словника дітей.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч.

ХІД ГРИ: логопед називає будь-яке слово і кидає м'яч дітям; дитина, яка спіймала м'яч, повинна назвати слово-антонім (чорний – білий, гарячий – холодний, широкий – вузький; зима – літо, підлога – стеля; вхід – вихід; підняти – опустити, наливати – виливати, заходити – виходити тощо).

ГРА «ЖИВІ СЛОВА»

МЕТА: розвиток вміння орієнтуватися у просторі, швидкості реакції, формування в дітей поняття про речення, його структуру, послідовність слів у реченні.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям розглянути сюжетну картинку та скласти за нею речення, наприклад, «Дівчинка читає книжку». Потім дорослий розподіляє слова цього речення між дітьми; за сигналом діти шикуються у ряд, знаходячи своє місце, та промовляють речення. Далі речення, що його склали діти, поширюють з опорою на запитання педагога: – Яку книжку читає дівчинка? – Цікаву. Нове слово «присвоюється» дитині, яка має знайти своє місце, промовляючи речення «Дівчинка читає цікаву книжку».

ГРА «БУДИНОЧКИ»

МЕТА: розвиток вміння орієнтуватися у просторі, швидкості реакції, формування в дітей поняття про речення, його структуру, послідовність слів у реченні.

ОБЛАДНАННЯ: іграшкові будиночки із зображеннями на них цифрами, білі стрічки, картки із зображеннями тварин

ХІД ГРИ: з однієї сторони килимка логопед розміщає три іграшкових будиночки із зображеннями на них цифрами 1, 2, 3 та від кожного з них на протилежний бік килимка «прокладає» доріжки з білої стрічки таким чином, щоб вони сходилися в одній точці; потім педагог роздає дітям картки із зображеннями тварин та просить їх вишикуватися на місці сходження доріжок до кожного будиночка; логопед пропонує дітям назвати тварину, зображену на картинці та «поселити» її у домівку таким чином, аби кількість складів у слові-назві тварини відповідала цифрі на будиночку.

ГРА «СКЛАДИ СЛОВО»

МЕТА: розвиток вміння стрибати, швидкості реакції, формування в дітей навичок звуко-буквенного синтезу.

ОБЛАДНАННЯ: картки із зображенням літер.

ХІД ГРИ: логопед розкладає на підлозі картки із зображенням літер; потім пропонує дитині послухати слово та стрибати від букви до букви так, щоб утворилося задане слово

ГРА «БАДМІНТОН»

МЕТА: розвиток швидкості реакції, загальної моторики, активізація словника дітей, закріплення правильної вимови звуків у словах.

ОБЛАДНАННЯ: ракетки, волан.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дитині на кожен удар ракеткою називати слова з певної лексичної теми (меблі, овочі, транспорт тощо) або слова з певним звуком.

ГРА «М'ЯЧ ЛОВИ, СЛОВО НАЗИВАЙ»

МЕТА: розвиток швидкості реакції, загальної моторики, активізація словника дітей, закріплення правильної вимови звуків у словах.

ОБЛАДНАННЯ: м'яч.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям сісти в коло, та передавати (перекочувати) м'яч один одному, називаючи при цьому слова з певної лексичної теми (меблі, овочі, транспорт тощо) або слова з певним звуком.

ГРА «ЗБИРАЙ ПРЕДМЕТИ»

МЕТА: розвиток швидкості реакції, загальної моторики, закріплення правильної вимови звуків у словах.

ОБЛАДНАННЯ: корзинки, іграшки, назви яких містять певний звук.

ХІД ГРИ (у грі беруть участь 3-4 дитини): логопед розташовує за спинами дітей корзинки червоного, зеленого, синього та жовтого кольорів (у кожної дитини одна корзинка); за сигналом педагога діти збирають предмети, що розташовані по всій кімнаті, та розкладають їх у кошики відповідного кольору (жовтий лимон у жовту корзинку, червону малину – у червону, синій пенал – у синю тощо); після гри діти знімають корзинки та називають предмети, які знаходяться в корзинках.

ГРА «ХОКЕЙ»

МЕТА: розвиток цілеспрямованих рухів, загальної моторики, формування вміння проводити складовий аналіз слів.

ОБЛАДНАННЯ: хокейні ворота (3-4 штуки) з цифрами, ключки, шайби з предметними картинками.

ХІД ГРИ: логопед пропонує дітям ключками закинути шайби в ворота таким чином, щоб кількість складів у слові-назві предметної картинки, що розташована на шайбі, відповідала цифрі на воротах.

4. Результати впровадження методики корекції порушень мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобом рухливої гри

Аналіз динаміки словникового запасу виявив позитивні зміни в основній групі. Зокрема, 10% дітей підвищили свій рівень з середнього до високого, а 20% продемонстрували значний прогрес, перейшовши з низького рівня одразу до високого. Ці результати є беззаперечним свідченням покращення мовленнєвих навичок та активізації словника дітей, що проявляється у його більш активному використанні.

Натомість у групі порівняння прогрес був менш вираженим. Жодна дитина не досягла високого рівня володіння словником, і лише 10% дітей змогли перейти з низького рівня на середній. Ці дані вказують на повільніші темпи збагачення словникового запасу у порівнянні з основною групою.

Аналіз результатів проведеного обстеження словникового запасу дітей дошкільного віку виявив позитивну динаміку в обох досліджуваних групах після впровадження корекційної методики. Спостерігалось загальне збагачення лексичного запасу та покращення розуміння і використання слів у дітей як основної, так і порівняльної групи.

Однак, більш детальний розгляд отриманих даних виявив статистично значущі відмінності у рівнях сформованості словника між основною групою, де активно застосовувалися рухливі ігри в логопедичній роботі, та групою порівняння, де використовувалися традиційні методи корекції мовлення.

Зокрема, якісний аналіз змін у словниковому запасі дітей основної групи виявив не лише кількісне зростання активного та пасивного словника, але й якісні покращення, такі як точність вживання слів, розуміння багатозначності, вміння використовувати синоніми та антоніми, а також більш вільне та усвідомлене оперування лексичними одиницями у різних комунікативних ситуаціях.

Протягом періоду активного застосування розробленої експериментальної методики в логопедичній роботі спостерігалася позитивна динаміка у розвитку мовленнєвої компетенції дітей обох досліджуваних груп.

Одним із ключових досягнень стало помітне зростання рівня володіння граматичними навичками, зокрема, діти продемонстрували значний прогрес в опануванні складних процесів словозміни та словотворення. Кращі показники оволодіння граматичними навичками мають дошкільники з основної групи, адже на 20% більше досліджуваних перебуває на середньому рівні. Це, безперечно, мало прямий вплив на загальне збільшення їхньої мовленнєвої активності,

оскільки розширення граматичних можливостей надало їм більше інструментів для вільного та різноманітного вираження своїх думок.

Особливо показовими стали успіхи дітей у засвоєнні навичок узгодження прийменників з іменниками у різних граматичних формах, а саме в роді та числі. Це є важливим аспектом граматичної будови мови, оскільки правильне використання прийменниково-іменникових конструкцій забезпечує чіткість, зрозумілість та граматичну правильність мовлення. Вміння узгоджувати прийменники з іменниками в роді та числі свідчить про зростання розуміння дітьми морфологічних особливостей української мови та їхню здатність застосовувати ці знання на практиці.

Подальший аналіз мовленнєвої діяльності дітей може виявити специфічні аспекти опанування словозміни та словотворення в кожній групі, а також визначити найбільш ефективні методи та прийоми, що сприяли досягненню таких позитивних результатів у формуванні навичок узгодження прийменників з іменниками в роді та числі. Проте вже зараз можна констатувати значний прогрес у розвитку граматичної компетенції дітей обох груп, що є важливим кроком на шляху до вдосконалення їхнього мовлення в цілому.

Таким чином, отримані результати дослідження дають підстави стверджувати про високу результативність використання рухливих ігор як ефективного допоміжного засобу в логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку, які мають загальний недорозвиток мовлення. Включення рухливих ігор до корекційного процесу сприяє не лише активізації пізнавальної діяльності та підвищенню мотивації дітей, але й створює сприятливі умови для більш інтенсивного та якісного збагачення їхнього словникового запасу та формування граматичних категорій.

За результатами дослідження ефективності використання рухливих ігор у логопедичній практиці, пропонуються наступні методичні рекомендації.

1. Підбір та планування рухливих ігор здійснюється з урахуванням вікових та фізичних характеристик дітей, включаючи загальний рівень фізичного та когнітивного розвитку, ступінь сформованості рухових навичок, стан здоров'я кожної дитини, сезонні умови, особливості режиму дня, місце проведення гри та інтереси дітей.

2. Ускладнення рухливих ігор відбувається поступово, відповідно до зростання рівня свідомості дітей, накопичення рухового досвіду та етапів цілеспрямованої підготовки до шкільного навчання.

3. Визначення місця гри в структурі дня передбачає дотримання певної послідовності в діяльності дітей.

4. Рухливі ігри повинні мати чітко визначену логопедичну мету та цілеспрямовано застосовуватися для корекції конкретних мовленнєвих порушень.

5. Мовленнєвий супровід рухливих ігор повинен бути доступним для розуміння всіх учасників.

6. Застосування рухливої гри є доцільним на кожному етапі логопедичного заняття: організаційний момент, основна частина (засвоєння, повторення, закріплення), заключний етап (пошукова діяльність).

7. Змістове наповнення рухливих ігор має відповідати темі логопедичного заняття.

8. Первинне пояснення правил гри здійснюється в розгорнутій формі. При повторному проведенні логопед обмежується нагадуванням основних положень. Введення ускладнень супроводжується детальним роз'ясненням додаткових правил та способів виконання ігрових дій.

9. З метою оптимізації процесу засвоєння рухів дітьми, складні елементи доцільно супроводжувати жестовою демонстрацією. Перед початком гри може бути корисним кількаразове виконання основного руху.

10. Рекомендується інтегрувати до планування гри, що включають рухи, які вивчалися на заняттях з фізичної культури.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтверджує значну роль рухливої гри в корекційному процесі з подолання порушень мовлення у дітей дошкільного віку. Теоретичний аналіз наукової літератури та практичні спостереження дозволили розкрити багатогранний позитивний вплив рухливої ігрової діяльності на різні аспекти розвитку дитини, зокрема на її мовленнєву функцію.

Встановлено, що рухливі ігри створюють природні та емоційно насичені умови для стимуляції мовленнєвої активності, розвитку розуміння мови, збагачення словникового запасу та вдосконалення граматичної складової мовлення. Активна рухова діяльність сприяє нормалізації моторної сфери, що є важливим для формування артикуляційної моторики. Крім того, ігрова форма навчання підвищує мотивацію дітей, їхню зацікавленість у корекційному процесі та сприяє створенню позитивного емоційного фону.

Результати дослідження підкреслюють важливість цілеспрямованого та систематичного використання рухливих ігор у логопедичній практиці. Різноманітність сюжетів, правил та рухових завдань дозволяє індивідуалізувати корекційний вплив, враховуючи особливості мовленнєвих порушень та загального розвитку кожної дитини.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці конкретних методичних рекомендацій та комплексних програм, що включають рухливі ігри для корекції різних видів мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Також важливим є вивчення ефективності використання рухливих ігор у поєднанні з іншими логопедичними методами та прийомами.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що рухлива гра є не лише цінним засобом фізичного розвитку та дозвілля дітей дошкільного віку, але й потужним інструментом у руках логопеда, що сприяє ефективному подоланню порушень мовлення, всебічному розвитку та успішній соціалізації дитини. Впровадження рухливих ігор у корекційний процес є важливим кроком до оптимізації логопедичної допомоги та підвищення її результативності.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню ролі рухливої гри як ефективного засобу в корекційному процесі подолання порушень мовлення у дітей дошкільного віку. Розглядається теоретичне обґрунтування використання рухливих ігор, їхній вплив на фізичний, когнітивний та мовленнєвий розвиток дитини. Проаналізовано можливості інтеграції рухливих ігор у логопедичні заняття з метою активізації мовленнєвої діяльності, формування лексико-граматичних навичок та загальної мовленнєвої комунікації. У статті наведено приклади практичного застосування різних видів рухливих ігор для корекції конкретних мовленнєвих порушень. Підкреслюється важливість урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, характеру мовленнєвого дефекту, а також методичних принципів організації рухливих ігор у корекційному процесі. На основі аналізу науково-методичної літератури та практичного досвіду обґрунтовано доцільність систематичного та цілеспрямованого використання рухливих ігор як дієвого інструменту логопеда, що сприяє підвищенню мотивації дітей до корекційних занять, поліпшенню їхнього емоційного стану та оптимізації процесу подолання мовленнєвих труднощів. Стаття може бути корисною для логопедів, вихователів, педагогів та батьків, які займаються питаннями розвитку та корекції мовлення дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Київ. 2008. 256 с.
2. Бобренко І. Рухливі ігри як засіб інтенсифікації розвитку просторового орієнтування старших дошкільників із порушенням розумового розвитку. Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 3. С. 58-64.

3. Вільчковський Є. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.
4. Залізник А. Рухлива гра як засіб формування фізичних якостей у дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. Вип. 1(9). С. 65-71.
5. Ігрові технології в логопедичній роботі. URL: <https://naurok.com.ua/igrovi-tehnologi-v-logopedichniy-roboti-188876.html>
6. Карасевич С. А., Карасевич М. П. Рухливі ігри та ігрові вправи: навчальний посібник. Умань: Видавець «Сочінський М. М.». 2019. 46 с.
7. Коваленко О. М. Мовленнєві ігри для дошкільників. Навчаємо в русі. Х. : Вид. група «Основа», 2012. 239
8. Лещій Н.П. Застосування рухливих ігор на логопедичних заняттях як засобу корекції мовлення з дітьми старшого дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 62. Том 1. 2023. С. 67-70.
9. Пасічник В., Пітин М. Проблема класифікації ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації* : зб. наук. праць. 206. №2. С. 319-326.
10. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
11. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 127 с.
12. Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С.466-470.
13. Сидоряк З. Теорія і практика фізичного вихованняу педагогічній спадщині Антона Макаренка. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 271-277.
14. Скуратівський В. Берегиня: художні оповіді, новели. Київ: Радянський письменник, 1987.
15. Стахова Л. Л. Рухлива гра як засіб корекції порушень мовлення на логопедичних заняттях. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2018. № 61.

Information about the author:

Stakhova Larisa Lvivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Speech Therapy

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy, Sumy Region, Ukraine, 40002